

UDK: 81'347.78.034

Bobir MAXAMMADOV,
Andijon davlat chet tillari instituti mustaqil izlanuvchisi, PhD
E-mail: maxammadovuz@gmail.com

NavDU dotsenti, f.f.d F.Yuldashev taqrizi asosida

INGLIZ TILIDAGI MIKROSOFT VINDOVS OPERATSION TIZIMI TERMINLARINING STRUKTUR XUSUSIYATLARI

Annotatsiya

Ingliz tilida tilning tuzilishini o'rganishning turli xil usullari mavjud. Masalan: so'zlarning qismlari orqali, so'zlarning ma'nosi orqali, kichkina ma'nolik birlikdan so'zlarning shakllanishi orqali, so'zlarning tovushlari orqali, so'zlarning tuzilishi orqali, so'zlarning etimologiyasi orqali, leksik-semantika orqali, so'zlarning qo'llanilishi orqali, so'zlarning leksik xususiyatlari orqali. Shu nuqtayi nazardan ushbu maqolada Mikrosoft Vindovs operatsion tizimi terminlarining struktur xususiyatlari o'rganiladi.

Kalit so'zlar: hybrid, Windows, operating system, storage, page, complex words.

СТРУКТУРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ТЕРМИНОВ ОПЕРАЦИОННОЙ СИСТЕМЫ MICROSOFT WINDOWS НА АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ

Аннотация

Существует множество методов изучения структуры языка на английском языке. Например: через части слов, через значение слов, через формирование слов из минимальных смысловых единиц, через звучание слов, через структуру слов, через этимологию слов, через лексико-семантический анализ, через использование слов, через лексические особенности слов. С этой точки зрения в данной статье исследуются структурные особенности терминов операционной системы Microsoft Windows.

Ключевые слова: гибрид, Windows, операционная система, хранилище, страница, сложные слова.

STRUCTURAL FEATURES OF MICROSOFT WINDOWS OPERATING SYSTEM TERMINOLOGY IN ENGLISH

Abstract

There are various methods for studying the structure of the English language. For example: through parts of words, through the meaning of words, through the formation of words from minimal semantic units, through the sounds of words, through the structure of words, through the etymology of words, through lexical-semantic analysis, through the usage of words, and through the lexical features of words. From this perspective, this article examines the structural features of the terminology of the Microsoft Windows operating system.

Key words: hybrid, Windows, operating system, storage, page, complex words.

Kirish. Hyustonda joylashgan Rays universitetining tilshunos olimlari yozishicha, odatda tildagi so'zlarning yasalishi va strukturasi o'rganadigan bo'lim ingliz tilida "morfologiya" hisoblanadi. Ma'lumki, barcha so'zlar morfemalardan tashkil topgan bo'ladi. Ta'kidlanayotgan bo'lim ma'no anglatuvchi eng kichik birlik so'zlarni asos va qo'shimchalarga bo'lib o'rganadi. Bundan tashqari ingliz tilida so'zlar infleksion, derivatsion usullar hamda so'zlarning qo'shilishidan hosil bo'lishi ham mumkin. Shunda, infleksion usulda odatda yangi so'z hosil qilinmaydi, balki grammatik jihatdan shakl o'zgaradi, xuddi o'zbek tilida shakl yasovchi qo'shimchalarga o'xshaydi. Derivatsion usulda esa albatta yangi ma'no hosil qiluvchi so'z yasaladi[1].

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. So'z ma'noni anglatuvchi til birligi bo'lib, bir yoki bir nechta morfemalardan iborat, ular bir-biri bilan chambarchas bog'langan va fonetik ahamiyatga ega. Shuningdek, so'zlar gaplarni yaratish uchun asos bo'ladigan vositadir. Shuni ta'kidlash kerakki, ingliz tilida so'zlar struktur tarkibi jihatdan turlarga ajralganda ko'p holarda o'zak miqdoriga ko'ra sodda, qo'shma, juft, takror, o'zakdan o'zgaradigan so'zlar, o'zakka aloqador bo'lmagan so'zlarni joylashtirish orqali paydo bo'ladigan terminlar qo'llangan holda guruhlanadi. Shuningdek, struktur xususiyatga ko'ra sodda va murakkab terminlardan iborat bo'lgan atamalar mavjud. Dr.K.T Khader o'zining maqolasida so'zlar ikki mazmunga bo'lib o'rganiladi

deb yuritgan: ma'no anglatuvchi (ot, fe'l, ravish hamda olmosh) va vazifa bajaruvchi so'zlar (predlog, artikl, olmoshlar va bog'lovchilar).

Yuqoridagilardan xulosa qilish mumkinki, ingliz tilida ham so'zlar sodda, qo'shma, juft, takror, murakkab birikmalarga ajratib o'rganiladi. Shuningdek, ingliz tilida o'zbek tilidan farq qilgan holda foydalaniladigan so'zlarning turi mavjud. Bular o'zakdan o'zgarib ketadigan so'zlardir. Bunday turdagi terminlar asosan grek va lotin tilidan o'zlashgan hisoblanadi.

Ta'kidlash joizki, tub terminlarning ma'nosini izohlash yasama terminlar ma'nosini ochishdan ko'ra murakkabroq, chunki yasama terminlarda yasalish asosidan kelib chiqqan holda ma'noni izohlash qiyin emas, lekin tub so'zlar esa termin sifatida aynan qaysi semasiga ko'ra terminlik yukini ko'tarib turganini izohlash ingliz tilshunoslaridan hushyorlikni talab qiladi, chunki yuqorida ta'kidlanganidek, ingliz tilida sanoqli terminlar mavjudki, aynan o'shalar asosida butun ingliz tilidagi so'zlar yasalgan hisoblanadi.

Sodda terminlar tuzilishi xuddi o'zbek tiliga o'xshab ketadi, lekin qo'shma terminlar haqida gap ketganda ingliz tilida boshqacha tushunchalar kelib chiqadi, xususan, Geert Booij "Morphology: the structure of words" maqolasida so'z tarkibini tuzishda qo'shma yasash(ikkita va undan ortiq so'zlarning qo'shilishidan hosil bo'lgan so'zlar qo'shma

so'zlar) juda muhim o'rin tutadi. Masalan, Vindovs operatsion tizimi foydalanuvchi menyusida foydalanilgan terminlardan "output", "input" ya'ni "predlog + fe'l" tarkibli qo'shma so'z hisoblanadi.

Shu bilan bir qatorda ingliz tilida agar qo'shma so'zlar haqida gap ketganda ular quyidagicha xarakterlanadi:

1. Qo'shma so'zlar yagona grammatik va semantik xususiyatga ega yakka so'z hisoblanadi.

2. Yaxlit birlik hisoblanganligi sababli, qo'shma so'z komponentlari o'rtasida hech qanday qo'shimchalar qo'shilmaydi.

infleksion (shakl yasovchi) qo'shimchalar faqatgina qo'shma so'zlardan keyin qo'shiladi, lekin qo'shma so'zlar chiziqli bilan yoziladigan bo'lsa va qolgan qismlari ma'no anglatmasa, ma'no anglatadigan qismga qo'shiladi. Masalan, bathroom – bathrooms, school bus – school buses, brothers-in-law. Ushbu misollardan ko'rish mumkinki, "school bus" qo'shma otida ikkita komponent ishtirok etmoqda, lekin urg'u "bus" so'ziga berilgan bois ko'plik qo'shimchasi shu "school" so'ziga emas, balki "bus" so'ziga qo'shilmog'da.

3. Qo'shma so'zlar 3 xil yozilishi mumkin:

a) ajratib yoziladi, ya'ni bunda birinchi element ikkinchi elementga ixtisoslashtirilgan bo'ladi, "toy store" – "o'yinchoq do'koni", "diving board" – "cho'kayotgan kema";

b) chiziqli bilan yoziladigan elementli qo'shma so'zlar: "air-brake", "she-pony";

d) qo'shib yoziladigan yoki ko'p komponentli qo'shma so'zlar: "washroom", "output", "input" va boshqalar.

4. Yuqorida ta'kidlaganimizdek, qo'shma so'zlarning bir elementi boshqasiga bog'liq bo'ladi va shu element so'zning asosiy mazmunini ifodalaydi, lekin ingliz tilida shunday qo'shma so'zlarimiz borki, ikkita element qo'shilganda butunlay boshqa ma'no berishi mumkin, jumladan, "a Redcoat" – britan askari ma'nosini beradi. Agar so'zma-so'z tarjima qilinsa, "qizil palto" degan ma'noni beradi, lekin bu holatda asl ma'noda ishlatilgani yo'q, yana bir misollardan biri "a flatfoot" – "politsiyachi".

5. Qo'shma so'zlar tarkibi tur xil so'z turkumlaridan iborat bo'lishi mumkin, lekin bu holatda hushyorlikni talab qiladiki, ikkita har xil so'z turkum qo'shilganda qaysi biri boshqasiga bo'ysunishini kuzatish zarur.

fe'l + ot = ot: rattlesnake, call-girl;

sifat + ot = ot: darkroom, highbrow;

ot+sifat = sifat: bottle-green.

Bu holatda bosh so'zning ma'no anglatadigan grammatik kategoriyasi mavjud bo'ladi.

Lekin shunday holatlar ham uchraydiki, bosh so'zning grammatik kategoriyasi bo'lmashligi ham mumkin:

ot + fe'l = sifat: man-eating, ocean – going;

ot + predlog = ot: passer-by, hanger – on.

7. Qo'shma so'zlar hosil bo'lishi rekursiv jarayon bo'lishi ham mumkin, ya'ni bitta so'zning o'zi kattaroq qo'shma so'zning tarkibiy qismi ham bo'lishi mumkin: "lighthouse keeper", "living-room furniture".

Ingliz tilidagi navbatdagi termin strukturasi bu reduplikatsiya (takror so'zlar) bularga misol qilib, "be-be", "walkie-talkie" kabi birikmalarni olishimiz mumkin.

Quick et.al ning ta'kidlashicha reduplikativ so'zlari quyidagi holatlarda qo'llaniladi:

a) tovushlarga taqlid qilish: tick-tack, bow-wow;

b) harakatlarga taqlid: see-saw, flip-flop;

g) ma'nosi mavjud bo'lmagan: hocus-pocus, wishy-washy;

d) ma'noni kuchaytiradigan so'zlar: teeny-weeny, tip-top.

Tadqiqot metodologiyasi. Ingliz tilida termining so'nggi strukturasi bu asos shaklini o'zgartirish yoki grammatik jihatdan har xil bo'lgan, ma'nosi jihatdan bir xil komponentli boshqa bir asosga o'zgartiriladigan so'zlardir

ya'ni ingliz tilida bu qo'shimcha (suppletion) deb ataladi. Ma'lumki, ingliz tilida sifatning darajalari mavjud, ba'zi terminlar darajalanish paytida shakl jihatdan butunlay boshqa so'zga o'zgaradi, lekin o'sha so'zning qiyosiy yoki orttirma darajasini beradi, masalan, "good – well" so'zlari "better – best" o'zgaradi yoki bo'lmasa "bad va badly", "worse va worst" ga o'zgaradi. Bundan tashqari be fe'li ma'lumki hozirgi zamonda am/is/are tarzida ifodalanadi, o'tgan zamoni esa was/were. Bundan ko'rinish turibdiki, bu jarayon ingliz tilidagi mustasno holat (exceptions) deb tushunsak bo'ladi.

Yuqoridagi ma'lumotlarda ingliz tilidagi terminlarning strukturasi to'g'risida fikr-mulohazalar yuritildi, bundan tashqari shuni ta'kidlash lozimki, Yevropada diskursiv grammatika, morfologik konstruksiya, leksemalarning tuzilishi, so'zlarning yasash va strukturalarida doimiy o'zgarish bo'ladigan hodisalar to'g'risida tilshunos olimlarning fikrini jamlab beradigan "Word structure" jurnali ham mavjud. Ushbu jurnal maqolalari orasidan M.Werner va G.Iordachiolar[2] ham yuqoridagi ma'lumotlarga o'xshab so'zlarning tuzilishini aynan yuqoridagi turlarga bo'lib o'rgangan. Bundan tashqari reduplikativlik to'g'risida T.Berg aynan shu jurnalda o'z fikrlarini berib o'tgan, bunda reduplikativ so'zlarda ko'plikning qo'shilishi bo'yicha ma'lumot berilgan[3].

Shu bilan bir qatorda, Hans-Jorg Schmid tomonidan ingliz tili leksema strukturasi bo'yicha bir qator fikrlar keltirib o'tilgan. Germaniyalik filolog o'zining ilmiy maqolasida leksemalar yasash strukturasi quyidagicha keltirib o'tgan[4]:

Leksema yasash shakllarini 2 guruhga bo'lgan:

a) morfemik tuzilish (morphemic patterns);

b) morfemik xususiyatga ega bo'lmagan tuzilish (non-morphemic patterns).

Morfemik shakllarning o'zi ham 3 kichik guruhlariga bo'lingan:

a) kompozitsion; b) konversiya; d) derivatsiya.

Morfemik bo'lmagan shakllar ham bir necha guruhlariga kichik guruhlariga bo'linadi:

a) reduplikatsiya; b) blending; d) clipping;

e) qisqartma shakl; f) backformation[5].

Berilgan barcha fikrlarni jamlagan holda, shunday xulosaga kelish mumkinki, ingliz tili so'z yasash strukturasi borasidagi yuqorida shakllangan fikrlardan Hans-Jorg Schmid tomonidan ilgari surilgani leksemalar tuzilishini yaqqol ko'rsatib berdi.

Tahlil va natijalar. Yuqoridagi fikrlardan kelib chiqqan holda, tadqiqot ishida android operatsion tizimi mobil ilovalarining terminlari tahlil etilayotgan ekan, ularning strukturasi jihatidan quyidagicha fikr berishimiz mumkin, xususan, Vindovs operatsion tizimi ichki sozlamalar menyusida ko'rsatilgan terminlarning tuzilishiga keladigan bo'lsak, mazkur menyuda berilgan sodda terminlar quyidagilardir, yuqorida ta'kidlab o'tildiki, sodda terminlar yakka asosli, ularda yaxlit shakl va semantik tuzilish aks etadi. Ingliz tilida sodda terminlarni o'rganishda so'zlarning sodda tub yoki sodda yasama ekanligi ajratib olish lozim: World, fast, message, app, free, start, confirm, code, enter, dictate, search, contacts, channels, bots, viewing, discover, section, location, access, store, files, devices, language, feature, loading, settings, folders, advanced, downloads, auto, groups, publications, edit, unread, personal, description, optional kabi bir asosli atamalar ishlatilgan. Ular orasidan world, fast, message, free, start, confirm, code, dictate, search, access, store, language, feature, edit, section kabi terminlar sodda tub deb olsak bo'ladi, buning asosiy sababi bu terminlarga birorta qo'shimcha qo'shilmagan, lekin shuni ta'kidlash lozimki, bu so'zlar orasidan ayrim so'zlarning asosi eski lotin tilidan tarqalgan bo'lib, zamonaviy tilda ular deyarli foydalanilmaydi. Hattoki "world" atamasining tub asosi "–al" so'zidan kelib

chiqqan[6], lekin hozirga kelib “world” soʻzi tub soʻzga aylangan. Xuddi shunday soʻzlardan yana “free”, “search”, “section” atamaları ham mavjud. Yuqorida taʼkidlanganidek, sodda terminlar ikkiga ajratilgan boʻlsa, sodda tub terminlarning oʻzi ingliz tilida maʼno anglatuvchi va maʼno anglatmaydigan grammatik soʻzlarga ajratilgan edi, sodda tub terminlar orasidan yuqoridagi atamalarning barchasi maʼno anglatadigan atamalaridir, quyidagilar esa maʼno anglatmaydigan atamalar hisoblanadi: a, to, or, from, any, such as, for, on, in, this, the.

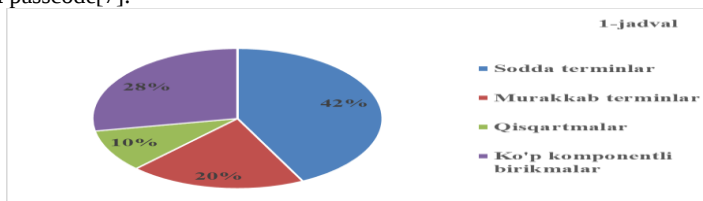
Sodda yasama terminlar advanced, notifications, unread, location, telegram, privacy, security, storage, payment, additional, verification, profile kabi terminlar ingliz tilida odatda derivatsion qoʻshimchalar qoʻshilishi orqali yasalgan soʻzlar hisoblanadi. Masalan, store + age = strage, add + tion + al = additional. Ushbu mobil ilova terminlar orasidan infleksion (shakl yasovchi) qoʻshimchalar qoʻshilgan sodda terminlar ham mavjud, bular: bots, channels, publications, viewing, calls, settings, messages, sounds, folders, features. Bunday atamalarga faqatgina koʻplik qoʻshimchasi qoʻshilyapti, hech qanday maʼnolarini oʻzgartiradigan birorta oʻzgarish boʻlgani yoʻq.

Yuqoridagi tahlilda Vindovs operatsion tizimi ichki sozlamalar menyusida qoʻshma terminlar ham ishtirok etgan. Odatda qoʻshma terminlardan juda kam foydalaniladi. Bajarilishi kerak boʻlgan barcha jarayonlar buyruq maʼnosidagi feʼllar bilan ifodalangan. Mobil ilovadagi sanoqli terminlar ingliz tilidagi qoʻshma soʻz yasaliş qoidasiga boʻysunadi. Masalan, new group, new channel birikmalarini qoʻshma soʻz deb hisoblamadik, sababi, bu yerda maʼnoni oʻzgartiradigan birorta yaxlitlik yoʻq, lekin night mode, desktop, username, call setting, chat setting, saved messages, interface, badge counter, taskbar icon, forwarded messages, voice messages, local passcode, blocked users, two-step verification, shipping info, connection type, download path.

ot + ot = ot: desktop, username;

feʼl + ot = ot: saved messages, forwarded messages;

sifat + ot = ot: local passcode[7].

Xulosa va takliflar. Xulosa oʻrnida taʼkidlash joizki, Mikrosoft Vindovs operatsion tizimi menyularidagi terminlari qatorida bir xil turdagi terminlar uchraydi. Tadqiqotdagi mobil ilovalarning 836 ta terminlari tadqiq etildi, shundan, 1256 ta sodda terminlardir, Ular orasidan faqat shakl yasovchi qoʻshimchalar qoʻshilgan 126 ta terminlarni tashkil qiladi, yasovchi qoʻshimchalar qoʻshilishi natijasida turkumi va maʼnosini oʻzgartirgan terminlar 231 tani tashkil qiladi.

Mikrosoft Vindovs operatsion tizimi qoʻshimchaga menyusida terminlarning tuzilishiga toʻxtaladigan boʻlsak, bosh menyusiga taalluqli boʻlgan terminlar orasidan faqatgina sodda leksemalarni uchratishimiz mumkin, masalan, search, discover, google. Mazkur kaskad menyusiga taalluqli boʻlgan terminlar tahlil qilinganda, yuqorida morfemik shakllar bilan yasalgan leksemalarni uchratishimiz mumkin, Xususan, history, downloads, share, page, find, site, settings, help kabi leksemalar sodda, bookmarks, desktop, feedback kabi leksemalar kompozitsion tuzilishdagi leksemalarni uchratishimiz mumkin. Bundan tashqari morfemik boʻlmagan birikmalarni ham uchratishimiz mumkin, masalan, find in page, new tab, desktop site, recent tabs kabi ikki komponentli murakkab birikmalar, add to home screen, new incognito tab kabi uch komponentli murakkab birikmalardan foydalanilgan[8]. “Sozlamalar menyusida”da ham turli xildagi birikmalar uchraydi. Ularni birma bir tahlil qiladigan boʻlsak, sodda leksemalar lekin yasovchi qoʻshimchalar qoʻshilishi natijasida, affiksatsiya hamda prefiksatsiya shakllaridagi leksemalarni ham kuzatishimiz mumkin. Misol tariqasida, affiksatsiya va prefiksatsiya shakldagi quyidagi terminlarni keltirishimiz mumkin: safety, security, privacy, manager, notifications, accessibility, payment, information, preload, navigations, unsafe, default. Shu bilan bir qatorda, toolbar, shortcut, password, homepage, website, override, upgrade, sandbox[9] kabi kompozitsion shakldagi terminlardan foydalanilgan. Taʼkidlash joizki, yuqorida ikki va uch komponentli murakkab birikmalar kaskad va bosh menyusida qoʻllanilgan, lekin ichki sozlamalar menyuga oʻtgan sari hamda mobil ilovada bajariladigan harakatlar koʻpaygan sari vazifalarni ochib beradigan toʻrt va besh komponentli birikmalarni ham ushbu mobil ilova terminlari orasida kuzatdik. Bunday terminlarga always, use secure connections, save and fill payment methods, fills in payment forms with your saved payment methods, upgrade navigations to HTTPS, based on your usage[10] kabi bir necha komponentli murakkab leksemalar birikmasi misol boʻla oladi.

Murakkab shakldagi kompozitsion(ikkita leksemalarning qoʻshilishi natijasida shakllangan) usulda yasalgan 165 ta terminlar tadqiq etildi. Mobil ilova terminlari orasida 82 ta qisqartma usulda shakllangan komponentlardan foydalanilgan. Shuningdek, 233 ta ikki, uch toʻrt va undan koʻp inglizcha leksemalardan tashkil topgan murakkab birikmalardan foydalanilgan.

ADABIYOTLAR

1. <https://www.ruf.rice.edu/~kemmer/Words04/structure/index.html#:~:text=Native%20speakers%20recognize%20the%20morphemes,a%20suffix%20%22%20ness%22>.
2. Iordachio G, Werner M. - Introduction: Compounds between words and phrases, Word structure journal, 13(2), Edinburgh university press, p.127-141.
3. Berg T- The directionality of reduplicative plurality, 15(1), Word structure journal, Edinburgh university press, p.1-27.
4. Hans-Jörg Schmid – The scope of word formation research, in book Word formation, p.1-21
5. Matthews, P.H. Morphology / P.H. Matthews. – 2nd ed. – Cambridge: Cambridge University Press, 1997. – 264 p.
6. https://www.etymonline.com/word/*al-?ref=etymonline_crossreference#etymonline_v_52550
7. https://www.researchgate.net/publication/298075364_The_scope_of_word-formation_research
8. Haspelmath, M., Sims, A. Understanding Morphology / M. Haspelmath, A. Sims. – 2nd ed. – London ; New York: Routledge, 2010. – 256 p.
9. Aronoff, M., Fudeman, K. What is Morphology? / M. Aronoff, K. Fudeman. – Malden: Wiley-Blackwell, 2011. – 192 p.
10. Katamba, F. Morphology / F. Katamba. – London: Palgrave Macmillan, 1993. – 218 p.